

Наталия Клисурска

Предговор (Голямото
каменно лице)

Драги млади читатели,

Настоящата книга ще ви въведе в художествения свят на един от класиците на американската литература – Натаниъл Хоторн. Наред с Уошингтън Ървинг, Едгар Алан По, Джеймс Феминос Купър, Херман Мелани и Уолт Уитман, неговото име е неразделно свързано със зараждането и процъфтяването на националната литература на Съединените щати в началото на деветнадесетия век, известен в историята на американската белетристика като романтизъм или още като възрождане.

Всеки голям писател създава свой неповторим въображаем мир с проблеми, теми, герои и стил, които се обуславят от собствения му жизнен опит, от неговите знания и интереси. Художественото творчество на Натаниъл Хоторн също така има характерни особености, които се определят както от личността и търсенията на своя създател, така и от времето, в което той живее и твори.

Натаниъл Хоторн е роден през 1804 година в малкото градче Салем в щата Масачузетс на Атлантическото крайбрежие, където в началото на 17-и век се създава първата колония от заселници англичани, прокудени от родната си страна заради религиозните си вярвания. Масачузетс, заедно с още няколко щата, и досега е географски район в САЩ, известен под името Нова Англия. Тук, в северноамериканския континент, далеч от английската кралска власт и Англиканската църква, пришълците протестанти (пуритани) си поставят за цел да изградят един нов свят на социално, гражданско и човешко равноправие. Остават, обаче, само идеалите на Новия свят за човешки рай на земята. В действителност в Америка се пренася същият обществен строй на експлоатация на човека от човека, същата нетърпимост към политически и религиозни възгледи, които се различават от тези, изповядвани и поддържани от господстващата класа. В Нова Англия пуританите подлагат на гонение всички, които се отклоняват от каноните на тяхната религия. В края на 17-и век се написват най-мрачните страници в историята на този район. Развихря се „ловът на вещици“ – преследва се, заточава се, изтезва се публично и наказва дори със смърт всеки волнодумец. Един от предците на Хоторн е бил съдия на инсценирани процеси срещу такива хора и този факт се връзва дълбоко в съзнанието на бъдещия писател.

Междувременно в южните колонии насила се докарват чернокожи африканки и се поставя началото на едно страшно робство, в резултат на което и досега негрите се приемат за второстепенни граждани на САЩ. С Войната за независимост (1776–1783) coloniите в Северна Америка извоюват икономическата и политическата си свобода от

Англия, създава се държавата на Съединените щати, в чиято конституция се гарантира „живота, свободата и правото на щастие“ за всеки американец. Времето след Войната за независимост до започването на Гражданската война (1860–1865) между Севера и Юга за премахване робството на негрите е период на небивала териториална експанзия на младата държава; духът на новосъздадената нация е оптимистичен – вярата в неограничените възможности на страната да обезпечи материално благоденствие на всеки свой гражданин е безпределна. Овлаждането на континента, обаче, е съпроводено с жестокото масово унищожение на коренното му население – индианците, а правото на „свобода, живот и щастие“ се превръща в право за лично обогатяване за сметка на другите. Доларът става всемогъщият бог, пред който всички се прекланят, а духовното богатство на човека започва да се измерва и отъждествява с материалното му състояние.

Най-светлите и прозорливи умове на САЩ разбират, че тяхното общество не се различава по нищо от капиталистическия строй в Европа и виждат в социализма единствения път за установяване на истинско равнопоставеност и братство между хората. През 30-те и 40-те години на миналия век в страната се провеждат над четиридесет социалистически експеримента и въпреки че социализмът им е утопичен, в резултат на което опитите да се създадат оазиси на нови човешки взаимоотношения претърпяват неуспех, самият факт сам по себе си показва, че Новият свят не е в състояние да осъществи великите мечти за равенство и братство.

Въпреки че създателите на американската литература, с изключение на Уолт Уитман в последните години на своя живот, не достигат до идеите на социализма и запазват вярата си във възможностите на американската демокрация, те се отнасят критично към своето общество, издигнали в култ материалното благоденствие за сметка на духовните ценности на човешкото съществуване. Натаниъл Хоторн е един от тях. За разлика от своите съграждани и някои братя по перо, той не споделя общия дух на оптимизъм, и предмет на литературното му творчество става всичко, било то в обществото или у човека, което пречи за тяхното усъвършенстване. Написал е четири романа: „Алената буква“, „Къщата със седемте кули“, „Романс в Блайтдейл“ и „Мраморният фавн“; няколко сборника от разкази и три книги, специално предназначени за деца.

Както много писатели романтици в САЩ и Европа, Натаниъл Хоторн се обръща към историческото минало на САЩ специално към пуританското наследство в Нова Англия, но не с носталгия или като убежище от противоречията на съвременния му свят. Напротив, сюжетите

и проблематиката в „Къщата на седемте кули“ и „Романс в Блайтдейл“ и на не малък брой разкази са почерпани от конкретната действителност в Нова Англия през 19-и век. „Сестрите години“ свидетелствува за непосредствения интерес на писателя към актуалните събития на деня, като търси техния смисъл в контекста на политическото и социално развитие на страната и на фона на настъпателния ход на човечеството. За Натаниъл Хоторн, също така, историческият опит е от огромно значение, защото той до голяма степен определя настоящето и бъдещето на всеки народ и колкото по-добре се разберат поуците от миналото, толкова по-голяма ще бъде гаранцията за предотвратяването на грешките и недостатъците в по-нататъшното развитие на човека и човешкото общество. Беловласият покровител от едноименния му разказ се превръща в символ на исконния стремеж на хората към свобода, който нищо не е в състояние да убие. Там, където има потисничество, ни казва разказът, там непременно ще се зароди борба срещу него. Човешкият дух не търпи окови – рано или късно той ще ги разчупи. Същата тема е развита в по-друг план – обществен и индивидуален – в „Моят роднина майор Молино“. Младият момък от провинцията, Робин, идва в града при своя роднина губернатор, назначен от английския крал, чиято помощ той търси, за да си осигури място в обществото. Конфликтът между англичани и американци вече е назрял. Колкото и страшна и жестока да е настъпващата война, олицетворена от човека с лице, едната половина на което е кървавочервена, а другата черна, символизиращи кръвопролитие и скръбта, съпътстващи всяко военно стълкновение, тя е неизбежна. Потисникът никога не подарява свободата на тези, които потиска. Цената на свободата е висока, но тя трябва да се изплати, за да могат идните поколения да се радват на нейните плодове. А младият момък, освен това ни подсказва разказът, не трябва да разчита на чужда помощ, за да уреди живота си. Той трябва да извоюва правото си на пълноценно човешко съществуване със собствените си сили и способности.

Сам наследник на пуританската традиция в Нова Англия, Натаниъл Хоторн е нейният най-голям критик. В шедьовъра си „Алената буква“ и редица кратки разкази писателят разкрива пораженията върху човешката психика на пуританските доктрини за вродената порочност на човека, за предопределеността на неговия живот и първородния грях (нарушението от Адам и Ева на божията забрана да вкусят от плодовете на дървото на знанието, заради което Бог ги изгонва от рая), въз основа на който цялото съществуване на човешкия род на земята се приема като негово изкупление.

Законният стремеж у неговите предци към свобода и героизъм. Проявен от тях при извоюване на независимостта на колониите от английско владичество, не попречат на Хоторн да разпознае доброто и злото у тях. Непокколебимият им дух и решителност, тяхната желязна воля и упоритост, тяхното постоянство и строги морални принципи, доведени до крайност, се превръщат в собственото си отрицание – необузdana жестокост, див фанатизъм и крайна нетърпимост. За големия, американски романтик, в чиято нравствена система първо място заемат човечността, любовта и братството между хората, неговите предшественици се оказват неспособни да обичат и да изпитват състрадание към другите, а и самите те остават с опустошени души. В гърдите им, там, където трябва да тупти човешко сърце, се намира парче студен метал. В богатата и многостранна художествена образност на Хоторн „желязото“ и други негови произведения придобиват символично значение и се явяват като неотменна черта на пуританите.

Друг аспект на пуританизма, който дълбоко вълнува писателя, е нетърпимостта на предците му към религиозните вярвания и политическите убеждения на другите хора, като най-парадоксалното и същевременно страшно в техния случай е, че самите те, които са били жертва на гонения и инквизиции, се превръщат в палачи. Разказът „Кроткото момче“ ясно разкрива позицията на Хоторн. Той категорично осъжда религиозния фанатизъм на пуританите, но не по-малко осъдително е и отношението му към майката на Илбрахим, която, изцяло обладана от не помалко фанатични идеи, изоставя дом и семейство и излага на сигурна смърт собствената си рожба. Нейната вина е може би още по-непростима, защото тя престъпва най-свещените закони на майчинството – прозрение, до което тя стига едва след с нищо неоправданата смърт на детето си.

През целия си жизнен и творчески път Натаниъл Хоторн се стреми да открие нравствените истини за човешкия живот, корените на злото в него и причините за тях. В този смисъл той е един от най-големите писатели моралисти в американската литература. В романите „Алената буква“, „Къщата със седемте кули“ и най-вече в „Романс в Блайтдейл“ той открива злото в несъвършенството на обществения строй, в който, по неговите думи, по всяко време някъде има човек, доведен до ръба на пропастта, т. е. до физическата си или морална смърт. За да могат героите му да бъдат истински щастливи, то цялата обществена система трябва така да се промени, че хората да станат братя помежду си. Така мисли Хесър Прайн, главната героиня на „Алената буква“, така мисли и

Майлс Кавърдейл, поетът-повествовател в „Романс в Блайтдейл“. Последния роман Хоторн написва след шестмесечното си пребиваване в колонията „Брук Фарм“ – един от най-продължилите се социалистически експерименти в САЩ. Своето участие в него писателят е определил като най-романтичния период в живота си поради ентузиазма, искреността на убежденията, високия идеализъм и вярата на колонистите в светлото безкласово бъдеще на социализма. Хоторн напуска „Брук Фарм“, защото вижда утопичния характер на експеримента и неговия неизбежен неуспех в условията на капиталистическата конкуренция и всевластието на парите. В художественото си произведение той търси причините и в самите участници в експеримента. Човешкият егоизъм според Хоторн е главната причина в корена на несъвършенството у човека. Както романите, така и много разкази, някои от които са включени в този сборник, изследват различните проявления на себелюбието. А те са многообразни и многобройни – завист, ревност, отмъстителност, коварност, безсъвестност и безчестност, равнодушие и жестокост и най-вече гордостта или високомерието. В разказ след разказ Хоторн художествено пресъздава три главни разновидности на гордостта – високомерието, породено от принадлежността към висшите слоеве на обществото, от притежаването на материално богатство и най-вече високомерието, подхранвано от чувството за интелектуално превъзходство над другите. Метафорите, сравненията, епитетите и символите, които писателят използва за изобразяване на егоизма, внушават нравствено възмущение и дори физическа погнуса. Егоизмът в едноименния разказ се проявява в ревността на героя към безупречната му жена и змията, символизираща това чувство, е отровата, просмукала се в кръвта на младия съпруг. Но ако тук самолюбието разяжда и едва не убива самия герой, то високомерието на лейди Елеонор от своя висок ранг в обществото е вече неизлечима болест, чиято зараза не само обезобразява физически аристократката и ѝ отнема живота, но причинява страдания и смърт на всички около нея. С един само дълбоко наситен художествен образ Хоторн успява да ни внуши идеята за пагубното влияние, което има върху хората разделението им на „висши“ и „нисши“ класи.

В продължение на осемнадесет години Итън Бранд от разказа със същото заглавие овладява всички знания, които са достояние на неговото време и с фаустовска амбиция се впуска да открие „непростимия грях“, без да съзнава, че с чувството си за интелектуално превъзходство той самият е извършил този грях. Накрая той разбира това и се самонаказва, като се хвърля в пламтящата пещ на тухларната. Итън Бранд е

извършил най-голямото морално престъпление. Той е манипулирал с най-съкровените чувства и мисли на хората като с неодушевени предмети, с което опропаства живота не само на своите жертви. Игън Бранд убива собствената си човещина, но сърцето му се превръща в толкова твърд камък, че даже пламъците на огъня отказват да се докоснат до него. Художникът от „Пророческите портрети“ е надарен с изключителната способност да вниква дълбоко в характерите на своите модели и да предугажда техните бъдещи действия и постъпки. Но талант без съчувствие и наслаждението безучастно и хладнокръвно да се наблюдават и анализират човешки страсти, когато може да се предотвратят пагубните последствия от тяхното развихряне, е друг израз на самолюбие.

Творбите на Хоторн изобилствуват с герои – учени и творци: лекари, химици, естествоизпитатели, художници, поети и писатели, и нравствените проблеми, които третира чрез тях, са немалко, защото у тези богато надарени хора Хоторн вижда опасната тенденция да се откъснат от общата съдба на човешкия род. Два основни въпроса почти винаги се свързват с тях: доколко може художественият творец да навлиза в душевния мир на другите хора и до каква степен трябва ученият да експериментира с природата. Отговорът на първия въпрос е: дотогава, докато не наруши „светостта на човешкото сърце“, или ако художникът проникне до дълбочините на човешката душа, то да стори това с уважение, любов и състрадание към нейните болки и терзания. А отговорът на втория въпрос е: дотогава, докато не нарушава законите на природата и нейното равновесие.

При разработване на проблема за доброто и злото Натаниъл Хоторн не винаги дава еднопосочни и категорични отговори за нравствените истини в човешкия живот. Човекът и неговият живот, сякаш ни казва той, са сложни, доброто и злото си съжителствуват толкова близко и непосредствено, че понякога е трудно да различим едното от другото. Не е рядко, когато добрите намерения могат да имат лоши последствия, когато една благородна на пръв поглед амбиция може да доведе до страдания, а даже и до смърт. Рапачини постепенно отравя организма на дъщеря си Беатриче, за да стане тя неуязвима за злото, което би могло да ѝ се причини, но заедно с това той я откъсва от необходимото за всеки човешко общуване, обрича я на изолация и самота и в края на краищата и на смърт. В стремежа си да постигне идеално съвършенство ученият химик премахва белега от рождение от изящното лице на красивата си съпруга, но с това я и убива.

Заедно с другите писатели романтици, Натаниъл Хоторн е дълбоко

разтревожен от необуздания стремеж на своите сънародници към материално преуспяване за сметка на духовните, морални и естетически ценности. Трудолюбието, съставляващо един от главните елементи на пуританската есика (и най-черният труд е почтен и богоугоден, тъй като е средството за изкуплението на първородния грях) в условията на бързото капиталистическо развитие на страната се трансформира в ламтеж за богатство и вулгарен материализъм. Противопоставянето на духовните на материалните стойности е една от темите в романа „Къщата със седемте кули“, в който писателят налага идеята, че въпреки нематериалния характер на духовното, по своята важност за човека то е по-реално, по-действително и по-осезаемо и от парите и от предметите на собственост, които можем да видим с очите си и да докоснем с ръцете си. В разказа „Големия гранат“ Хоторн извежда мисълта за взаимовръзката между материалното и духовното, а именно, че първото трябва да бъде подчинено на второто. Стойността на скъпоценния камък е в излъчвания от него блясък, с който той ще осветява лицата на младата двойка, за да разкрива цялата дълбочина на любовта им един към друг. Творецът на прекрасното, Оуен, надживява пренебрежението и оскърбленията на своите отдадени на груб практицизъм съграждани и създава предмет на изкуството, чието единствено предназначение е да доставя естетическа наслада и да облагородява с красотата си тези, които я съзерцават. А това е в противовес с каноните на пуританската идеология, която отрича земните радости и се отнася враждебно към литературата, театъра и изкуствата поради схващането, че те отклоняват хората от богоначертаната цел на човешкото съществуване, състояща се в изкупление на първородния грях чрез постоянен труд. От друга страна в ценностната система на младата република всяко нещо, от което не може да се извлече полза и не може да удовлетвори конкретни нужди, е безсмислено и в крайна сметка вредно. Отношението на Оуен напомня позицията на самия Хоторн. Още в юношеската си възраст той избира писателското поприще въпреки ясното съзнание, че на творческия труд се гледа като на своеобразно безделничество, с нищо не допринасящо за материалното благоденствие на нацията. Но той, както иронично отбелязва в „Митницата“, въведителната глава към „Алената буква“, в която описва политическия и духовен климат на своето време, е верен на пуританската традиция, тъй като проявява желязната воля и упоритост на своите предци при постигане на житейската си цел. Изящната пеперудка е натрошена на парчета, но Оуен не унива, защото като своя създател той върва в нетленната красота, която човек може да създаде в живота си.

Почти всеки разказ на Натаниъл Хоторн е една притча за вечната борба между доброто и злото и може би защото насочва повече вниманието ни към злото, художествените му творби ни помагат да го осъзнаем по-добре и да го разпознаем по-ясно, а това е първата стъпка в нашата активна съпротива срещу него. Големият американски писател вижда несъвършенствата у човека и обществото, но е убеден във възможностите на тяхното усъвършенстване. Неговото творчество ни показва, че самият той принадлежи към обществото на „най-мъдрите и благородни хора“, за които говори Старата година в „Сестрите години“, дето „непоколебимо вярват, че Човечеството се движи напред и нагоре и че трудностите и страданията по пътя служат за отстраняване на несъвършенствата на безсмъртния пътник и че те ще изчезнат, когато изпълнят предназначението си“.

Богатото съдържание и образност на разказите на Натаниъл Хоторн не биха могли да се възприемат наведнаж, от едно прочитане. Ето защо, млади читатели, четете ги много пъти, а и по-късно, в годините на зрелостта си. Вие ще откривате все нови и нови неща, които ще доставят голяма естетическа наслада, ще разширят познанията ви за самите вас и ще ви накарат да поискате да бъдете по-добри, по-благородни и по-човечни хора.

КРАЙ

© 1983 Наталия Клисурска

Източник: <http://dubina.dir.bg>
Сканиране и обработка: Сергей Дубина, 15 юли 2003 г.
Книжното тяло е любезно предоставено от Галина Янакиева

Публикация:

Натаниъл Хоторн, ГОЛЯМОТО КАМЕННО ЛИЦЕ
РАЗКАЗИ

Преведе от английски ВЕСЕЛА КАЦАРОВА

Съставител НАТАЛИЯ КЛИСУРСКА

Художник КОСТАДИНКА МИЛАДИНОВА

Редактор ОГНЯНА ИВАНОВА

Художествен редактор ВЕНЕЛИН ВЪЛКАНОВ

Технически редактор ПЕТЪР БАЛАВЕСОВ

Коректор АЛБЕНА НИКОЛАЕВА

АМЕРИКАНСКА. ПЪРВО ИЗДАНИЕ. ИЗДАТЕЛСКИ НОМЕР 800. ДАДЕНА ЗА
НАБОР 10. I. 1983 г. ПОДПИСАНА ЗА ПЕЧАТ 12. II. 1983 Г. ИЗЛЯЗЛА ОТ ПЕЧАТ
25. V. 1983 Г. ФОРМАТ 1/16/60/90. ПЕЧАТНИ КОЛИ 17. ИЗДАТЕЛСКИ КОЛИ 17.
УСЛОВНО ИЗДАТЕЛСКИ КОЛИ 15.71.

ЦЕНА 1.34 лв.

ИЗДАТЕЛСТВО „ОТЕЧЕСТВО“, СОФИЯ „Г. ДИМИТРОВ“. КЛОН ЛОЗЕНЕЦ, БУЛ.
„Г. ТРАЙКОВ“ 2а

THE portable hawthorne
viking press, new york 1969
hawthorne's short stories
vintange book's, new york 1946

Съдържание:

Предговор от Наталия Клисурска

Голямото каменно лице

Творецът на прекрасното

Дъщерята на Рапачини

Злочестината на господин Хъгинботъм

Егоизъм или змия в гърдите

Експериментът на доктор Хейдигър

Белегът

Беловласия покровител

Моят роднина майор Молино

Кроткото момче

Амбициозният гост

Мантията на лейди Елеанор

Големия гранат

Пророчески портрети

Сестрите-години

Итън Бранд